

УДК 94 (497.2)

М. О. Шпак
аспірант кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин
Запорізького національного університету

ДИЛЕМА ПРАВЕДНИЦТВА В БОЛГАРІЇ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Постановка проблеми. Сьогодні світу добре відомий факт, що явище Голокосту було наслідком несвоєчасного реагування світової спільноти на поширення серед населення нацистськими агресорами шовіністичних й антисемітських настроїв. Трагічні події Шоа показали наступним поколінням, що тільки гуманістичний світогляд й терпимість зможуть запобігти міжнародній, релігійній, чи іншій дискримінації в майбутньому. Підтвердженням цьому є героїчні вчинки людей, які в період Другої світової війни змогли протистояти політиці тотального винищення євреїв.

У повоєнні роки Ізраїль вирішив вшанувати своїх рятівників і нагородити їх званням і медаллю Праведників народів світу. Після створення національного меморіального комплексу Катастрофи та Героїзму «Яд Вашем» було складено низку вимог для розгляду кандидатур на звання Праведника світу, яке присуджує спеціально створена комісія. Процедура надання поважного звання рятівникам триває до цього часу, адже кожного дня до комісії надходять тисячі листів, в яких врятовані євреї описують свої історії, і їх герої-рятівники отримують заслужене визнання.

Винятковим випадком є історія Голокосту в Болгарії, яка відома масовими акціями протестів населення проти знищення євреїв під час Шоа. Ще до приєднання до Тристороннього Пакту, 23 січня 1941 р. в країні вступив у силу «Закон про захист націй», який обмежував громадянські права євреїв в державі. У цей час свій протест виразили всі верстви населення, надіславши до царя Бориса III тисячі звернень про відміну закону.

Відомо, що монарх та його уряд не відреагували на прохання і для посилення контролю над юдейським населенням створили «Комісаріат з єврейських питань» на чолі з пронацистсько налаштованим полковником О. Білевом. 22 лютого 1943 р. голова Комісаріату підписав план депортації євреїв із Болгарії та узгодив з німецьким керівництвом усі відповідні заходи для цього.

Але ніхто не очікував, що рішення про виселення євреїв викличе настільки потужний масовий протест. У першу чергу, велику роль відіграла позиція Д. Пешева, віце-спікера парламенту Національних Зборів. Політик перший отримав від делегації з м. Кюстенділ звістку про таємну акцію депортації, де вже почали готувати до виселення євреїв. 9 березня 1943 р. Д. Пешев зібрав прибічників, та разом із ними висунув міністру внутрішніх справ П. Габровськину ультиматум про публічний скандал, якщо антиєврейські заходи наберуть нової сили. Згодом про дискримінаційні плани дізналося все населення столиці. Почалися маніфестації на захист євреїв, де виступили всі: від селян і фермерів до представників політичних партій, інтелігенції та духовенства. 23 березня дії влади були призупинені, а через два місяці, 24 травня 1943 р., місцевих євреїв відпра-

вили до таборів праці в провінції, а не на знищення до Польщі.

Мета. У період бурхливих подій сучасності особливо важливо переглянути й зрозуміти, де історія й політика Болгарії зазнала викривлень й переписування, адже повчальні уроки толерантного відношення до представників інших націй мають бути відображені в пам'яті поколінь.

Виклад основного матеріалу. Здавалося б, історичні факти масового порятунку жертв під час Голокосту мали увійти в історію воєнних років із численними нагородженнями болгарських активістів званнями Праведників народів світу. Проте в списках Яд Вашем у розділі про Праведництво на 1 січня 2016 р. у графі «Болгарія» нараховується всього 20 осіб, де востаннє звання було присвоєно у 2010 році [5].

На сьогодні в аналізі історії Шоа в Болгарії тема Праведників народів світу є найпровокативнішою. За період радянського панування невідомі факти минулого Другої світової війни знищувалися й спотворювалися ідеологією Комуністичної партії. Переписування підручників з історії Болгарії привело до формування неповноцінного сприйняття поняття Катастрофи в країні. З 1946 по 1982 рр. у посібниках з історії головна роль порятунку євреїв Болгарії відводилася Комуністичній партії. Йшлося про те, що населення було лише допоміжним чинником у цій боротьбі, оскільки мало «недоліки» – колаборантів. У часи незалежності Болгарської республіки, в підручнику за 1993 р., заслуги в спасінні євреїв екстраполюють до громадських діячів, політиків, вищого духовенства, інтелігенції та простого народу. Не виключалася і роль монарха й деяких представників правлячого режиму [3, с. 164].

Поруч із тим не висвітлювалися способи порятунку євреїв. Процес виселення й перебування євреїв у провінційних таборах смерті навіть сьогодні не згадуються, обґрунтовуючи тим, що будь-які способи виживання хороші. Дослідники, які в роботах демонструють реальні факти жахливих умов побуту й праці євреїв у таборах, знуцання над ними місцевим керівництвом, як зазнають критики й засудження.

24 лютого 1993 р. на черговому засіданні Національних Зборів на честь 50-ти річчя Порятунку євреїв у 1943 р. в межах Болгарії президент Ж. Желев вперше ініціював публічне обговорення подій минулого та наслідків для сучасності.

Голова уряду О. Йорданов у промові згадав маловідомі на той час в історії держави прізвища активістів-захисників прав євреїв та виголосив жаль щодо неспроможності болгарської влади врятувати іудеїв Фракії й Македонії.

Президент Ж. Желев підкреслив, що в депортації 12 тис. людей винні лише пронацистсько налаштовані сили Болгарії, а сам народ має пишатися мужністю

предків, які чинили опір владі. Президент згадав і про 13 осіб, що стали Праведниками народів світу. Поруч із тим не пролунало закликів чи побажання поповнити список болгар, які протягом Другої світової війни рятували євреїв.

Крім прем'єр-міністра та президента, до виголошення промови долучилися Н. Ананьева, лідер Соціалістичної партії, та голова Союзу демократичних сил С. Савов. Їх погляди щодо визнання провини і складових пам'яті розділилися. Соціалісти визнали вину влади в знищенні македонських і фракійських євреїв та напружену боротьбу народних мас за порятунок болгарських. Натомість демократи відсунули будь-яку причетність до депортації та акцентували увагу на вирішальній ролі царя Бориса III [19].

Цікавим є те, що інформація про офіційні заяви політиків та їх бачення історії Катастрофи в пресі з'явилася не одразу. Вперше про трагедію неврятованих євреїв Фракії та Македонії було написано на шпальтах газети «Демократія» в 1994 р. Натомість журналісти колишнього органу Комуністичної партії «Дума» залишалися непорушними в постійних твердженнях, що саме Червона армія «остаточно» рятувала євреїв Болгарії, а не громадські активісти [3, с. 165].

У Болгарії можна часто зустріти «нависаюче рішення» у визначенні ролі населення та влади в порятунку євреїв. Мало хто звужує свої дослідження до аналізу індивідуальних історій. Однак продовжуються пошуки підтвержень непричетності до антисемітської політики та демонструється безперечна заслуга всього населення й царя Бориса III. Такий підхід дає полегшену сприйняття Голокосту в Болгарії, але не реалістичну картину, де поняття «весь народ» у країні-сателіті Німеччини на чолі із царем, союзником А. Гітлера, є відносними.

Яскравим прикладом слугує історія встановлення меморіалу жертвам Шоа в Ізраїлі в Болгарському Лісі. Першопочаткова ідея бере витоки із США, коли в 1993 р. на честь 50-ти річчя Порятунку євреїв Болгарії було запропоновано створити пам'ятник на честь королівської родини за її вклад у спасіння євреїв. Відомо, що нащадки македонських та фракійських євреїв не підтримали таке рішення. Протягом трьох років Єврейський Національний Фонд (далі ЄНФ) Ізраїлю намагався знайти компроміс та примирити сторони.

У жовтні 1996 р. меморіал було встановлено з надписом на івриті, англійській та болгарській мовах: «У пам'ять про царя Бориса III та королеви Іоанни (Джованни) за їх внесок у порятунок болгарських євреїв у темні часи Голокосту».

Додатково передбачалося, що в майбутньому на пам'ятнику з'являться ще дві дошки із надписами, присвячені заслугам Д. Пешева, духовенству й усьому болгарському народу [1, с. 120].

У 2000 р. суперечки навколо меморіалу в Болгарському Лісі знову нагадали про себе. Півроку ЄНФ розглядав документи, заяви й відкриті листи зацікавлених сторін, поки його представники не досягнули остаточного рішення в способі позначення всіх, кого необхідного закарбувати у історії. У 2002 р. в Болгарському Лісі на меморіалі з'явилися нові надписи. Перший присвячений болгарам: «У знак поваги і пошани болгарського народу, який захистив своїх 49 тисяч єврейських

співвітчизників та успішно боровся за їх порятунок в 1939–1944 рр.». Другу меморіальну дошку присвячено депортованим євреям: «В пам'ять про 11 тисяч 343 євреїв Фракії, Македонії та Піроту, які загинули в нацистському таборі смерті Треблінка. Нехай їх пам'ять буде благословенною». Інформацію про заслуги царської родини було знято взагалі [1, с. 121].

Важливий захід відновлення історичної справедливості дав поштовх до поновлення роздумів про рушійні сили захисту євреїв та супротиву пронацистській владі у самій Болгарії. У наукових колах заговорили про заслуги Д. Пешева, котрий ще в 1973 р. отримав від «Яд Вашему» звання «Праведника народів світу». У столиці Болгарії особистість Д. Пешева стала символом волевиявлення народу та синонімом боротьби за права людини. На честь нього в м. Софії у 2001 р. було відкрито іменну меморіальну дошку, а в 2013 р. – пам'ятник. У 2002 р. президент П. Стоянов нагородив Д. Пешева посмертно медаллю «За відвагу». У тому ж році, за ініціативи посла Ізраїлю в Болгарії та Організації болгарських євреїв в Ізраїлі, в м. Кюстенділ було створено Дім-Музей Д. Пешева, де в точній копії його колишнього будинку знаходяться експозиції з документів й речей, що демонструють життя євреїв, їх переслідування в роки війни, життєвий шлях політика й нелегку боротьбу проти антигуманних законів влади. [1, с. 122].

У 2002 р., на підтримку та захист єврейського населення Болгарії, «Яд Вашем» нагородив посмертно званнями «Праведників народів світу» митрополитів Стефана та Кирила, які брали активну участь не лише у відкритих виступах до царя Бориса III з приводу втілення «Закону про захист націй», а й у переходованні євреїв, вручивши медалі їх племінникам. У 2003 р., з нагоди 125-ти річчя Стефана, в присутності посла Ізраїлю в с. Широка Лука, де народився митрополит, було встановлено бюст Праведника. Через шість років у Бачковському монастирі на місці поховання священнослужителів-Праведників їм присвятили меморіальну дошку.

Крім цього, у 2003 р. відбулася одна з найзнаменніших подій за часи незалежності Болгарії – уряд ухвалив рішення відзначати на державному рівні кожного року 10 березня як День порятунку болгарських євреїв від смерті та пам'яті жертв Голокосту [1, с. 123].

Після прийняття такого рішення, політика пам'яті Шоа вийшла на новий рівень розвитку державної історії. У Болгарії 10 березня відзначається Церемонією пам'яті щорічно. Але акцент робиться не на втратах і пошуку відповідальних за депортацію євреїв Македонії та Фракії, а на заслугах болгар у відстоюванні прав євреїв в межах Болгарії.

У 2013 р. на засіданні Національних Зборів парламент одностайно ухвалив Декларацію з нагоди 70-ї річниці Порятунку болгарських євреїв і вшанування пам'яті жертв Голокосту. На офіційному сайті Національних Зборів було викладено спільну заяву політиків, в яких йшлося про те, що історична дистанція дозволяє оцінити події болгарської історії в їх повноті й універсальності. Вони визнали, що в роки війни дійсно існували антигуманні закони, що обмежували права євреїв – громадян Болгарії. Але цьому чинили протест 43 депутати, які відкрито виголосили своє незадоволення пронацистській верхівці. Завдяки тиску

політиків, Болгарської Православної церкви, громадських діячів й простих громадян цар Борис III відмовився депортувати 48 тисяч болгарських євреїв до табору смерті. На завершення робиться акцент на тому, що молоді покоління має пишати предками, які рятували болгарських євреїв у часи Голокосту [9].

У цілому урочиста Декларація 2013 р. знову показала, що історія Голокосту в Болгарії ще не може аналізуватися з різних боків, схиляючись до беззаперечної заслуги всього народу. Але якщо розглянути факт одного тільки засідання Національних Зборів від 24 березня 1943 р, на якому 12 депутатів висловили вотум недовіри Д. Пешеву, то одразу виникають сумніви щодо мотивації порятунку євреїв усіх депутатів засідання.

Від останнього обговорення про Голокост на державному рівні пройшло 4 роки. За цей час з'явилися наукові дослідження, які в основному висвітлюють переваги царя Бориса III та заслуги болгарського народу. Можна також зустріти провокативні інтерв'ю з громадським активістом С. Ардітісом, який є чи не єдиним, хто сьогодні піднімає питання праведництва в Болгарії.

Родину болгарських євреїв Ардітісів у 1943 р. із столиці було депортовано до табору праці. С. Ардітіс вважає, що їх сім'я вижила тільки завдяки монарху, який наказав виселити іудеїв у провінції. Активіст відомий своїми заслугами в розвитку сучасних болгаро-ізраїльських відносин і має навіть нагороду від Міністерства закордонних справ Болгарії. У 2006 р. він запропонував «Яд Вашему» присвоїти Л. Паніці, яка до 1943 р. була секретарем О. Білева в «Комісаріаті з єврейських питань», звання «Праведниці народів світу». [13]. Коли в 1945 р. на VII-му Народному суді вівся розгляд справи злочинів проти євреїв, її та О. Білева звинуватили в антисемітизмі й організації акції винищення єврейського населення. Після слухання жінку піддали жорстоким тортурам у поліції. На її захист виступили іудеї, яким вдалося дістати для неї висновок експерта-психіатра про неосудність. Це не допомогло, і невдовзі вона померла від жорстокого катування у в'язниці [6].

Через 2 роки ізраїльські спеціалісти відповіли С. Ардітісу, що заслуги Секретаря Комісаріату з єврейських питань не відповідають критеріям, за якими нагороджують відзнакою. Після цього громадський діяч подав запит-прохання знову. У листопаді 2016 р. спеціальна комісія «Яд Вашему» знову надіслала відмову, аргументуючи недостатніми доказами дій Л. Паніці в порятунку болгарських євреїв.

Громадський діяч відомий своїми скандальними заявами в сторону «Яд Вашем» та публічними зверненнями до болгарських політиків. На початку 2016 р. він звернувся до міністра освіти М. Куневої і заявив, що її підтримка проекту стажування вчителів у Меморіальному комплексі Катастрофи та героїзму єврейського народу в Єрусалимі є неприпустимим, бо це принижує болгарський народ. С. Ардітіс підкреслює, що факти й обвинувачення, які надає «Яд Вашем» під час розгляду історії Шоа в Болгарії, не правдиві й навмисно сфальсифіковані.

У 2017 р. на заяві С. Ардітіса поки ніхто не відреагував, але це не зменшує його ваги у висвітленні тематики Праведників народів світу. Адже саме він у 2010 р. домогся нагородження Медаллю Праведника В. Куртєва – одного з членів кюстендільської делегації, яка повідомила Д. Пешеву про плани депортації євреїв

із меж країни. Як відомо, прізвище В. Куртєва наразі є останнім у списку офіційно визнаних «Яд Вашем» Праведників Народів Світу Болгарії [13].

Сьогодні більшу цікавість у відновленні історичної правди проявляють болгарська община та громадські активісти Ізраїлю. Так, у 2017 р. Болгарську Православну церкву (БПЦ) вже вдруге після 2013 р. було подано на номінацію Нобелівської премії миру. Ініціаторами рішення стали генерал Е. Снеха, колишній міністр охорони здоров'я Ізраїлю, М. Кешет, професор права Хайфського університету та адвокат М. Алоні. Заявка підтверджується підписами більше ніж 200 євреїв, врятованих духовенством в роки війни. Прем'єр-міністр Болгарії Б. Бойко відреагував на новину фразою про те, що в разі неотримання премії БПЦ це не зменшить внеску болгар у порятунку євреїв в роки Голокосту [2].

Висновки. Остання заява дає вкотре зрозуміти, що політика пам'яті історії Шоа так і не набула альтернатив, використовуючи зручну версію всенародної заслуги. У ХХІ ст. історична наука незалежної Болгарії ще не може подолати міфи радянської ідеології про сакральну роль комуністів у спасінні євреїв. Також болгарські історики не йдуть на компроміси під час розгляду фактів явища Катастрофи в країні, відкидаючи будь-які припущення причетності монарха не лише до депортації євреїв Фракії та Македонії, а й до ухвалення й втілення в життя «Закону про захист націй» у 1941 р. Проте збереглися сотні звернень-закликів болгар до царя Бориса та О. Білева припинити знущання над євреями. Як відомо, ні уряд, ні сам цар на прохання не відреагували. Більше того, коли в народі дізналися про депортацію, то акції протесту були спрямовані не лише до уряду, а й до Борису III.

Безумовно, випадок спасіння 48 тис. євреїв Болгарії – це унікальний явище, але в історії відомі й інші європейські країни, де врятували велику кількість іудейського населення, будучи під жорсткішим контролем окупаційного режиму. Інше питання, що в цих державах звання «Праведника народів світу» отримало більше громадян, ніж в Болгарії. Країна має пройти ще довгий шлях дебатів та порівнянь на історичному й політичному просторі, аби побачити крізь шаблони нових героїв-Праведників світу.

Література

1. Benatov J. Debating the Fate of Bulgarian Jews during World War II / Joseph. Benatov // Bringing the Dark Past to Light The Reception of the Holocaust in Postcommunist Europe / edited by John-Paul Himka and Joanna Beata Michlic. – Nebraska: University of Nebraska Press, 2013. – (8). – P. 108–131.
2. Bulgarian Orthodox Church Nominated for Nobel Peace Prize for Saving 48,000 Bulgarian Jews in World War II [Electronic resource] // Българската телеграфна агенция. – 2017. – Access to resources: <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1501927>.
3. Dejanova L. The “Non-saved Jews”: recent controversies and political issues in the Bulgarian public space / Liljana Dejanova. // La Shoah en Europe du Sud-Est: Les Juifs en Bulgarie et dans les terres sous administration bulgare (1941-1944). – 2013. – № 2 013. – С. 162–172.
4. Tashev S. Кои фактори помогнаха за спасението на българските евреи [Електронен ресурс] / Spas Tashev. –

2016. – Доступ до ресурсу : <https://www.facebook.com/spas.tashev/posts/1340430642648447>.

5. The Righteous Among the Nations Department. Bulgaria [Electronic resource] – Access to resources : <http://www.yadvashem.org/yv/en/righteous-linked/statistics/bulgaria.pdf>.

6. Гаврилова М. Лиляна Паница – забравената спасителка на българските евреи [Електронен ресурс] / Милица Гаврилова. – 2016. – Доступ до ресурсу : <https://www.bulgarianhistory.org/liliana-panica-zabravenata-spasitelka-na-bulgarskite-evrei/>.

7. Гроервейдл Л. Екатерина Каравелова [Электронный ресурс] / Л. Гроервейдл // Академическая Вики-энциклопедия по еврейским и израильским темам. – 2011. – Режим доступа к ресурсу : http://www.ejwiki.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0.

8. Гроервейдл Л. Спасение евреев Болгарии [Электронный ресурс] / Л. Гроервейдл // Академическая Вики-энциклопедия по еврейским и израильским темам – Режим доступа к ресурсу : http://ejwiki.info/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%B5%D0%B2_%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B8.

9. Декларация по повод 70-годишнината от спасяването на българските евреи и почитане на паметта на жертвите на Холокоста [Електронен ресурс] // Народно събрание на Република България. – 2013. – Доступ до ресурсу : <http://www.parliament.bg/bg/news/ID/2582>.

10. Ионкис Г. Человек, который остановил Гитлера [Электронный ресурс] / Г. Ионкис, Б. Кандель // Лехайм. – 2002. – Режим доступа к ресурсу : <http://lechaim.ru/ARHIV/128/greta.htm>.

11. Капитанска Д. Сърце отворено за приятели / Даниела Капитанска. // 9 март'43. – 2013. – № 2. – С. 3.

12. Колев В. «Да бъдеш евреин» в царството и в новите земи: исторически и юридически аспекти на проблема [Електронен ресурс] / Валери Колев – Доступ до ресурсу : <http://www.dialogueeurope.org/uploads/JewsCol/Panel302.pdf>.

13. Мариянска Е. Самуел Ардити: Кунева склучи споразумение с антибългарската «Яд вашем» [Електронен ресурс] / Еми Мариянска. – 2016. – Доступ до ресурсу : <http://www.blitz.bg/article/46213>.

14. Мельцер Д. Болгарский народ – народ праведник [Электронный ресурс] / Давид Мельцер – Режим доступа к ресурсу : <http://www.vestnik.com/issues/98/0414/win/meltser.htm>.

15. Митев Д. Събитие о международно значение / Денчо Митев. // 9 март'43. – 2013. – № 2. – С. 1.

16. Пирванов Д.Д. Антисемитизм в Болгарии : дис. магистр мистецтва : А 066 824 / Димитар Димитров Пирванов. – Виден, 2012. – 144 с.

17. Праведники народов мира. Избранные истории. Борьба в парламенте против депортации евреев Димитр Пешев (Болгария) [Электронный ресурс] / Праведники народов мира. – Режим доступа к ресурсу : http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/stories_pechev.asp.

18. Праведники народов мира. Избранные истории. Из обращения Димитра Пешева, 17 марта 1943 года [Электронный ресурс] – Режим доступа к ресурсу : http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/testimony_pechev.asp.

19. Стенограми от пленарни заседания [Електронен ресурс] // Народно събрание на Република България. – 1993. – Доступ до ресурсу : <http://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/4/ID/2469>.

20. Танева А. Гласове в защита на гражданското общество. Протоколи на Светия Синод на Българската православна църква по еврейския въпрос (1940–1944) / А. Танева, В. Гезенко. – София : Център за Еврейски изследвания при СУ «Св. Кл. Охридски», 2002. – 138 с.

21. Этингер Я. Спасенные в Холокосте [Электронный ресурс] / Яков Этингер – Режим доступа к ресурсу : <http://www.jig.ru/anti/003.html>.

22. Янев Я. Евреите в Кюстендил / Янчо Янев. // 9 март'43. – 2013. – № 2. – С. 1–6.

Анотация

Шпак М. О. Дилема праведничества в Болгарии как фактор формирования национальной памяти. – Стаття.

Порущаются актуальные проблемы процессу формирования национальной памяти болгар в вопросах Второй мировой войны та явища Голокосту. Простежуются ключевые этапы изменения сознания болгарского народа в розумінні власної історії Шоа. З'ясовуються причини невідокремлення індивідуальних випадків героїзму в порятунку євреїв від міфічних «масових». Також демонструються недоліки в процесі створення власного списку Праведників народів світу і мотиви її поповнення для відновлення історичної справедливості. Викладаються приклади дискусій із цього приводу не лише всередині країни, а й на зовнішньополітичній арені. Прослідковуються зміни векторів у політиці державних діячів із питань визнання вини болгар у скоєнні злочинів проти людства в часи Голокосту, чи захист політиками нації перед звинуваченнями. Переглядаються способи меморіалізації явища Голокосту в Болгарії, робиться аналіз однобічного сприйняття минулого. Припускаються ідеї подолання дискусійних питань минулого Болгарії для уникнення подальших трагічних наслідків.

Ключові слова: національна пам'ять, Голокост, Шоа, Праведник народів світу, меморіалізація.

Аннотация

Шпак М. А. Дилемма праведничества в Болгарии как фактор формирования национальной памяти. – Статья.

Рассматриваются актуальные проблемы процесса формирования национальной памяти болгар в вопросах Второй мировой войны и явления Холокоста. Прослеживаются ключевые этапы изменения сознания болгарского народа в понимании собственной истории Шоа. Выясняются причины отсутствия границ между пониманием индивидуальных случаев героизма в спасении евреев и мифических «массовых». Также демонстрируются слабые стороны процесса создания собственного списка Праведников народов мира и мотивы его пополнения для восстановления исторической справедливости. Описываются примеры дискуссий по данному поводу не только внутри страны, но и на внешнеполитической арене. Прослеживаются изменения векторов в политике государственных деятелей по вопросам признания вины болгар в совершении преступлений против человечества во времена Холокоста, или защита политиками нации перед обвинениями. Пересматриваются способы меморализации явления Холокоста в Болгарии, делается анализ одностороннего восприятия прошлого. Делаются предположения, как преодолеть дискуссионные моменты в истории Болгарии во имя избежания дальнейших трагических последствий.

Ключевые слова: национальная память, Холокост, Шоа, Праведник народов мира, меморализация.

Summary

Shpak M. O. The dilemma Righteous Among the Nations in Bulgaria as a factor in the formation of national memory. – Article.

Violated actual problems of process of formation of national memory issues Bulgarians in World War II and the Holocaust phenomenon. Traced the key stages of a change of consciousness of the Bulgarian people in understanding their own history of the Shoah. Researched reasons not delimitation of individual cases of heroism in saving Jews from the of massive mythical. Also displayed weaknesses in the process of creating their own list of Righteous Among

the Nations and the reasons for its replenishment to restore historical justice. Demonstrated examples discussions on this issue not only within the country, but also in foreign policy arena. Traced changes in policy vectors statesmen on the confess guilt Bulgarians crimes against humanity at the time of the Holocaust, or national protection by politicians to the accusation. Reviewing the process memorialize phenomenon of Holocaust in Bulgaria and the analysis is done of one-sided perception of the past. Assumed to ideas overcome discussion of past Bulgaria to avoid further tragic consequences.

Key words: national memory, Holocaust, Shoah, Righteous among the Nations, memorialize.